

K O N I N K L I J K E N E D E R L A N D S E
A K A D E M I E V A N W E T E N S C H A P P E N

Elfkind

van Dalen-Oskam, K.H.

published in

Want hi verkende dien name wale
2014

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in KNAW Research Portal](#)

citation for published version (APA)

van Dalen-Oskam, K. H. (2014). Elfkind. In M. Hogenbirk, & R. Zemel (editors), *Want hi verkende dien name wale: Opstellen voor Willem Kuiper* (blz. 51-55). Stichting Neerlandistiek VU / Nodus Publikationen.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the KNAW public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain.
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the KNAW public portal.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

pure@knaw.nl

Elfkind

Karina van Dalen-Oskam

Met de naam *Elfkind* zijn we niet meer in de middeleeuwen. Zelfs een vorm beginnend met ‘Alf-’ vinden we niet terug in het *Repertorium van Eigennamen in Middelnederlandse Literaire Teksten*, dat mooie naslagwerk dat door Willem Kuiper samen met anderen gestaag tot voltooiing wordt gebracht. Hij is evenmin te vinden in de *Nederlandse Voornamenbank* (Gerritzen e.a. 2000-2013). De naam komt uit de nieuwste roman van Allard Schröder, *De dode arm. Een Romantisch leven*, in 2013 gepubliceerd door De Bezige Bij. En de namen in deze roman spelen een nadrukkelijke rol.

Het belang van namen en naamgeving in *De dode arm* begint al met de titel van het eerste deel: ‘De jongen met de drie namen’ (p. 5). Hij woont in A***, aan de dode arm van een rivier in een prachtig natuurgebied. Deze stad in Nederland wordt nooit met de volledige naam aangeduid, waardoor de plaats van een deel van de handeling iets mysterieus en vaags krijgt, en ook tot een ideaalbeeld stolt: ‘Het was in dit Arcadië dat Ernst Elfkind Wolkenband – laten we hem voorlopig zo maar noemen – in de naoorlogse jaren opgroeide’ (p. 8). Men vraagt zich af of hij wel het kind is van Eduard Wolkenband, een vriendelijke jurist en hobbyfilmer, en Emma Coltersteen. Hij wordt gezien als een buitenstaander. In zijn papieren staat ‘dat hij op 1 september 1945 was geboren in het London Lock Hospital, Harrow Road 283A, als Ernst Elfkind Coltersteen, zoon van Emma Louise Coltersteen. Vader onbekend’ (p. 9). Van zijn moeder krijgt Ernst geen nadere informatie. ‘Instinctief besepte hij nu dat hij door zijn onduidelijke afkomst kwetsbaar was. Uit angst dat mensen zijn zwakte zouden opmerken, groeide hij op tot een gesloten, vuisten ballend kind, dat steeds op zijn hoede was’ (p. 9). Sommige familieleden houden vol dat Ernsts vader een Amerikaanse oorlogsvlieger was die gesneuveld is; anderen lachen daarom.

Uiteindelijk ging hij toch de achternaam van zijn moeder dragen. Omdat toch niemand geloofde dat hij een Wolkenband was, hadden zijn moeder en stiefvader besloten de schijn niet langer op te houden en hem haar achternaam te geven. Bij de burgerlijke stand stond hij immers ook zo bekend? De jongen raakte er niet door van zijn stuk, het veranderde ook niets aan zijn verhouding met de goedige Eduard Wolkenband, de blonde hobbyfilmer, met wie zijn moeder in 1946 was getrouwd. (...) ‘Het is maar een naam, papa,’ zei hij troostend tegen Wolkenband, maar op de vraag wie dan zijn werkelijke vader was, kreeg hij andermaal een ontwijkend antwoord (p. 21).

Wolkenband vertelt de jongen iets later dat hij inderdaad een soldatenkind is en dat zijn vader hoogstwaarschijnlijk niet meer leeft.

Door het weinige dat hij over zijn vader te weten was gekomen, was de voorstelling die hij zich van hem had gemaakt vaag gebleven, alleen zijn tweede naam, het magische ‘Elfkind’, dat ook de tweede naam van zijn ware vader zou zijn geweest – iets wat Wolkenband zich in een onbewaakt ogenblik had laten ontvallen – herinnerde hem er steeds aan dat de man anders moest zijn dan de volwassenen die de jongen kende, van wie niemand Elfkind heette. (...) Als ze Ernst vroegen wat die tweede ‘E’ achter zijn eerste naam betekende, gaf hij geen antwoord. Die tweede naam was iets kostbaars, dat hij in vloeipapier bewaarde en niet durfde uit te pakken uit angst dat het misschien vuil zou worden (p. 22).

Als puber, wanneer hij in contact komt met een meisje dat op de kermis werkt, denkt hij dat hij zich zo zou kunnen voorstellen: ‘Ik heet Ernst Elfkind (...). Ze noemen me nu nog Coltersteen omdat mijn derde naam mij nog niet is onthuld’ (p. 40). En verder mijmerend: “‘Coltersteen’ was een naam van graniet en ‘Wolkenband’ een van watten – wat zou het, geen van tweeën was in werkelijkheid de zijne’ (p. 42). Het feit dat deze twee familienamen niet werkelijk bestaan (ze komen niet voor in de *Nederlandse Familienamenbank* en in Frans Debrabandere’s *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*), benadrukt het belang van deze door Ernst opgeroepen etymologieën.

In het hoofdstukje ‘De derde naam’ (p. 45) lezen we hoe zijn moeder Ernst de familienaam van zijn vader onthult, evenals de herkomst van de naam Elfkind.

Hij heette Oswald Elfkind Thuler. Ik heb je Elfkind genoemd omdat hij me heeft verteld dat iedere man in zijn familie die naam droeg. Ik heb lang gehoopt dat ik hem zou weerzien. Vergeefs. (...) Dat is nooit gebeurd, daarom ben je niemands kind (p. 46).

Emma Coltersteen heeft haar zoon de familienaam van zijn vader dus onthouden bij wijze van wraak.

Op zijn kamer ging hij voor de spiegel staan en sprak hij zijn naam voorzichtig hardop voor zich uit: Thuler. Niets eraan was hem vertrouwd; als je hem op z’n Engels uitsprak – zijn moeder had de ‘th’ onbeholpen bijna als een ‘t’ uitgesproken – had hij een milde, verre klank, die misschien wel iets beloofde, wat eerst nog wel veroverd moest worden (p. 46).

Ernst leert een jongeman kennen, Chas Widergaenger, die trekjes heeft van Mephistopheles uit Goethe’s *Faust*. De figuur Widergaenger komt in verschillende perioden van Ernsts leven terug, onder de namen Walker en Widko. Hun overeenkomstige fysieke afwijking is een ‘dode arm’ – een geblesseerde, onvolgroeide, of ontbrekende arm. Al deze personen geven Ernst aan dat zij er zijn om hem te dienen, om hem vooruit te helpen. Ernst is gefascineerd door alle woorden die Widergaenger zegt.

Nieuw en opwindend waren ze. Al waren ze nog niet de zijne, de dag was niet ver meer dat dat wel zo zou zijn; dan zouden ze het onbekende wekken dat in hem rustte, en zou hij zich eindelijk aan het oog van de verbaasde wereld kunnen manifesteren als Ernst Elfkind Thuler (p. 55).

Vlak voordat Ernst uit Nederland vertrekt, verblijft hij zes dagen in bed met Helma Verhul – waaruit een zoon zal voortkomen van wiens bestaan hij pas veel later hoort. Ernst wil naar Wenen, maar blijft steken in Frankfort, waar hij een baantje en een vriendin krijgt. Die vriendin betreft hem zonder dat hij dat beseft in terroristische activiteiten, en op aandringen van een vriend, Karl, duikt Ernst ergens onder als de vriendin is opgepakt. Hij verliest daardoor ook de Amerikaan George Walker uit het oog, die wel wilde uitzoeken of Ernsts echte vader nog leefde, want ‘Een *poor devil* als ik kan het niet nalaten mensen te helpen’ (p. 118).

Karl kondigt aan een vals persoonsbewijs voor Ernst te gaan halen en vraagt hem hoe hij wil heten. Ernst denkt aan de naam Ernst Elfkind Thuler maar spreekt die wens niet uit. ‘Als hij al nieuwe papieren wilde, moest hij dan *de naam*, zijn ware, de heilige, op een vals persoonsbewijs laten zetten? Hij zou erdoor gecompromitteerd kunnen worden’ (p. 174-175). Hij kiest voor de naam Hubert Maier. ‘Als hij zich in de toekomst zou moeten legitimeren, kon hij kiezen tussen Ernst Elfkind Coltersteen en Hubert Maier, tussen een deels ware en een geheel onware naam, een keuze die hem vertrouwd was’ (p. 175).

Verscheidene keren wordt erop gezinspeeld dat Ernst de familienaam van zijn echte vader verkeerd uitspreekt. Als zijn nieuwe vriendin, Katharina Ueberberger, uiteindelijk naar zijn namen vraagt en zijn verhaal verneemt, zegt ze: ‘Je bent dus iemand zonder naam. Al je namen zijn vals, gelogen of onecht’ (p. 280). Ernst denkt naar aanleiding hiervan:

De naam ‘Thuler’ was echt, maar hij bestond nog niet werkelijk, hij zweefde nog boven de wereld, overwegend of hij eens in hem zou neerdalen, zoals voor een gelovige de ziel bij de geboorte in het kind neerdaalt. Misschien zou zo iets bij hem wel nooit gebeuren en zou hij zijn leven eindigen zonder ooit een plaats in de tijd en in de wereld te hebben gehad, die je met een naam kreeg. Hij was nog steeds een voorlopig mens, er had zich voor hem nog geen lot aangediend (p. 280).

Katharina sterft en door een ongelukkige samenloop van omstandigheden wordt Ernst opgepakt en belandt hij voor een aantal jaren in de gevangenis, ironisch genoeg vanwege het bezit van een vals persoonsbewijs. Als hij vroegerd vrij komt, bezoekt hij zijn stiefvader Wolkenband. Die vertelt hem dat zijn moeder regelmatig en steeds langer achtereen onvindbaar is. Wolkenband vermoedt dat zij een minnaar heeft.

In de gevangenis heeft Ernst een rechtenstudie gedaan, en na zijn vrijlating werkt hij in het kantoor van de advocaat die hem heeft verdedigd. Als Wolkenband overlijdt, regelt Ernst de nalatenschap. Hij vindt een adres in Duitsland waar zijn moeder zich zou kunnen bevinden. Hij reist naar het dorpje Schwein-

furt en staat dan oog in oog met zijn echte vader – die dus een Duitse soldaat was en nog steeds in leven. Ernst sprak de naam inderdaad steeds verkeerd uit, op zijn Engels in plaats van op zijn Duits. Zijn vader (‘zijn linkerarm leek niet goed te functioneren’, p. 393) stond in de oorlog niet aan de goede kant. ‘Coltersteen moest nu zijn rol herzien, hij moest een ander mens worden om als zoon te kunnen slagen’ (p. 393). Later die avond vertelt Emma haar zoon over haar grote bewondering en liefde voor Thuler. Ernst wil het niet horen.

Het vuil verspreidde zich steeds verder over hem. Altijd had hij aan de goede kant gestaan, hij was zijn hele leven een geallieerde geweest, net als iedereen die hij kende – allen waren ze altijd geallieerden geweest. Voor het eerst stond hij oog in oog met de vijand: zijn vader en zijn moeder (p. 399).

Dan blijkt eens te meer hoe Emma tegen haar zoon aankijkt, waarbij ook zij speelt met de betekenis van de familienaam van haar echtgenoot: ‘Maar ach, wat weet jij daarvan, jij bent opgevoed in het wollige hol van Wolkenband. Een leven wachtend op een mooie zomer’ (p. 401). Ernst stelde haar teleur omdat hij niet op Oswald leek. ‘Je was een neurotisch kind, altijd op je hoede. (...) En als kinderen niet voortzetten en doorgeven wat hun ouders zijn, verspelen ze hun recht op liefde. Kinderen mogen niet falen’ (p. 401).

Ernst bestudeert het archief van Wolkenband, waarin een foto van een van zijn neven Coltersteen als klein jongetje op schoot bij een Duitse soldaat aan toont dat ook de Coltersteens niet altijd geallieerden zijn geweest. Ernst ziet zichzelf als een Coltersteen en een Thuler.

Terwijl hij tegen zichzelf sprak, had een andere innerlijke stem het tegenovergestelde gezegd: ‘Je bent helemaal geen Coltersteen, je bent geen Thuler, je hebt je grootvader, naar wie je bent vernoemd, nauwelijks gekend. Als je al iemand bent, ben je een Wolkenband, hij is de enige die in je jeugd altijd bij je in de buurt is geweest en die je altijd “vader” hebt genoemd’ (p. 412).

Terug in A*** ontmoet Ernst dan zijn zoon Rik – Frederik Elfkind Verhul. Rik is onder de hoede genomen door een lid van de familie Coltersteen en doet goede zaken. Zijn compagnon blijkt Widergaenger te zijn. Als Ernst Widergaenger vraagt wat hij doet, krijgt hij als antwoord dat hij dient, zoals gewoonlijk. En nu dient hij Rik. ‘Hij is een goede leerling. Beter dan zijn vader, moet ik zeggen, maar de tijden zijn intussen veranderd. Laten we zeggen: in mijn voordeel’ (p. 485). Widergaenger betreurt het dat hij zijn werk eerder niet heeft kunnen afmaken. Op de vraag welk werk, antwoordt hij: ‘Jou te dienen natuurlijk, dat was mijn bestaansreden. Zie wat ervan terechtgekomen is. Als ik mijn werk maar af had kunnen maken, had hier iemand anders tegenover me gestaan’ (p. 494). Rik blijkt ernstig ziek. Niet lang daarna overlijdt hij.

In 2005, als hij zestig jaar oud is, komt het einde ook voor Ernst. Hij woont in het huis in Noord-Frankrijk dat hij van Wolkenband heeft geërfd. Wanneer hij in elkaar zakt, ziet hij in de verte Wolkenband staan, met camera. Dus niet

zijn biologische vader of zijn moeder, wier belang voor Ernst uiteindelijk ondergeschikt blijkt aan die van de werkelijke vaderfiguur, Wolkenband.

Wat ik in de vorige bladzijden uit *De dode arm* heb gelicht, is wat Michael Ragussis een *family plot* noemt in zijn monografie *Acts of naming: the family plot in fiction* (1986). Hij beschrijft voor een aantal Britse en Amerikaanse romans

those acts in fiction that have as their object a name. To bestow, find, reveal, or earn a name; to take away, hide, or prohibit a name; to slander and stain or protect and serve a name – I will argue that such acts are the means and ends of the characters in fiction, and as such lay bare a novel's deepest levels of plot' (p. 3).

Gedurende de achttiende eeuw, zo betoogt hij, veranderen de familiestructuren en wordt de rol van het kind steeds belangrijker. De in dezelfde periode opkomende roman exploreert dat belang. De naamgeving van het kind spreekt nooit vanzelf; 'it is the family's system of naming that produces the immediate crisis to which fiction responds with what I will call naming plots' (p. 6).

Het kind komt in een bestaand naamgevingssysteem terecht als een onvoorspelbaar en lastig aan te passen element en is als zodanig een bedreiging voor de macht en de wensen van de familie. 'The child is always potentially the deviant, the break in the chain, the hole in history' (p. 7). De familienaam (de achternaam) heeft als functie om het individu bij een familie in te lijven, en het daarvoor tegelijkertijd zijn belang te ontnemen. De voornaam (Ragussis heeft het over *proper name*, maar bedoelt vermoedelijk *first name*) wordt aan een individu opgelegd, en representeert dus de macht waaraan het individu ondergeschikt is en belichaamt op magische wijze de wensen van de familie. 'Both the family name and the proper name form part of a system whose function is to determine and fix the child's identity, to make the child serve the will of the family' (p. 7). Als een familie een kind niet de gewenste naam kan opdringen, wordt het juist bij wijze van wraak een naam onthouden. 'The child who fails to be equal to the family name becomes dispossessed of that name' (p. 11), in Emma Coltersteens woorden: 'Kinderen mogen niet falen'.

Vaak hebben personages meerdere namen nodig om hun geschiedenis te schetsen, schrijft Ragussis. Die namen representeren aspecten van hun leven, en alleen gezamenlijk representeren zij de persoon volledig (p. 10).

Veel van de aspecten die Ragussis behandelt, komen voor in *De dode arm*. Ernsts vroegste familienaam is die van zijn stiefvader, Wolkenband. Omdat niemand diens vaderschap aannemelijk vindt, krijgt hij zijn officiële familienaam, die van zijn moeder, Coltersteen. Omdat Ernsts biologische vader zich niet meer heeft laten zien, én omdat Ernst niet genoeg op hem lijkt naar de zin van zijn moeder, wordt diens familienaam, Thuler, uit wraak aan Ernst onthouden door zijn moeder. Als Ernst dan zijn biologische vader leert kennen, ervaart hij die kennis als vuil dat zich over hem verspreidt, vuil dat bij nader inzien ook al aanwezig

was in zijn familie Coltersteen. Het ontroerendste aspect van de *family plot* is hoe aan het slot blijkt dat Ernst zijn stiefvader Wolkenband als zijn ware vader herkent. Het lijkt er zelfs op dat Wolkenband Ernst in feite behoed heeft voor de ondergang waarnaar Widergaenger hem gevoerd zou hebben als hij de kans had gekregen – als Ernst zich onder de naam Thuler ‘aan het oog van de verbaasde wereld’ had gemanifesteerd.

Dit zijn maar enkele van de aspecten rond namen en naamgeving in *De dode arm* die ik aan de orde zou willen stellen. Hoe zit het precies met de namen voor de Mephisto-achtige figuur Widergaenger, en die van de verschillende vrouwelijke personages in de roman? De namen van het hier nog niet genoemde meisje Almi, dat een belangrijke rol speelt in de roman, van Katharina Ueberberger en van Almi’s spiegelbeeld (ook wat haar naam betreft!) Amélie Obrist vragen eveneens om nadere analyse, evenals hun rol: wie van hen is (of beter: zijn) Ernsts *Gretchen*, zoals hij zich zelf ook afvraagt op p. 184? Daar hoop ik bij een andere gelegenheid nader op in te gaan. *De dode arm* heeft zich via de namen in mijn brein genesteld en smeekt om meer aandacht.

Literatuur

- Debrabandere, F., *Woordenboek van de familienamen in België en Noord-Frankrijk*, grondig herziene en vermeerderde uitgave, Amsterdam/Antwerpen, 2003.
- Nederlandse Familienamenbank*. Centraal Bureau voor Genealogie – KNAW / Meertens Instituut, 2000-2013, <http://www.meertens.knaw.nl/nfb/>.
- Gerritzen, D. e.a., *Nederlandse voornamenbank*. KNAW / Meertens Instituut, 2000-2013, <http://www.meertens.knaw.nl/nvb/>.
- Kuiper, W. e.a., *Repertorium van Eigennamen in Middelnederlandse Literaire Teksten*. <http://cf.hum.uva.nl/dsp/scriptamanent/remlt/remltindex.htm>.
- Ragussis, M., *Acts of naming. The family plot in fiction*. New York etc., 1986.
- Schröder, A., *De dode arm. Een Romantisch leven*. Amsterdam, 2013.

Want hi verkende dien name wale

Opstellen voor Willem Kuiper

onder redactie van
Marjolein Hogenbirk en Roel Zemel

Stichting Neerlandistiek VU
Amsterdam
Nodus Publikationen
Münster
2014

Bibliographic information published by Die deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographica data is available in the internet at <http://dnb.ddb.de>

De uitgave van deze bundel is mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van de Amsterdam School for Culture and History (ASCH) UvA, het Departement Neerlandistiek UvA, leerstoelgroep Historische Nederlandse letterkunde en het Huygens Instituut voor Nederlandse Geschiedenis (Huygens ING - KNAW).

© Copyright 2014 by the authors

Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU, nr. 73

Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU
De Boelelaan 1105
NL-1081 HV Amsterdam

Nodus Publikationen
Wissenschaftlicher Verlag
Postfach 5725
D-48031 Münster
<http://www.nodus-publikationen.de>

ISBN/EAN: 978-3-89323-773-9 (Nodus Publikationen, Postfach 5725, D-48031 Münster)

ISBN/EAN: 978-90-8880-000-9 (Stichting Neerlandistiek VU, De Boelelaan 1105, NL-1081 HV Amsterdam)

Voor overname van artikelen of een deel daarvan kunt u zich richten tot de Stichting Neerlandistiek VU.

Inhoud

Woord vooraf	3
Het Wumbaba-principe <i>Amand Berteloot</i>	5
Een kleurrijk personage Torecs oudoom <i>Bart Besamusca</i>	13
<i>Lucidarius</i> Fragmenten van een onbekend handschrift <i>Jos A.A.M. Biemans</i>	19
Pleidooi voor de jzn <i>Frank Brandsma</i>	29
Wie waren ‘meester Jan’? Eén naam voor een handvol middeleeuwse dichters <i>Herman Brinkman</i>	37
Seghelijn junior Achtergronden van een heel korte literaire loopbaan <i>Geert H.M. Claassens</i>	45
Elfkind <i>Karina van Dalen-Oskam</i>	51
‘Napels fenijn’ <i>Piet Franssen</i>	57
Judit alias Basile <i>Ben van der Have</i>	63
Van Aalys tot Zundert 20 jaar <i>Repertorium van Eigennamen in Middelnederlandse Literaire Teksten</i> (1993 – 2013) <i>Hella Hendriks</i>	69

B	
Over twee marginale notities in <i>Arturs doet</i> <i>Marjolein Hogenbirk</i>	73
Ogines Gegrepen door de Geest <i>Jef Janssens</i>	81
Voor de duivel niet bang Over <i>Rijckaert zonder Vrees</i> <i>Ludo Jongen</i>	87
In het land van Alena Over de lokalisering van de <i>Fergunt</i> <i>Mike Kestemont</i>	93
Toon mij de hand van zuster Alberta De schrijfhanden van de zusters van het Sint-Agnesklooster in Arnhem, ca. 1540-ca. 1575 <i>Hans Kienhorst</i>	99
Een wijze uit Zaandam <i>Sasja Koetsier</i>	107
Anonymus <i>Sjoerd Levelt</i>	111
De wonderbare verwekking en verdwijning van Eise IJspiegel <i>Theo Meder</i>	117
<i>Ego</i> en andere raadsels in middeleeuwse margeteksten <i>Aafke M.I. van Oppenraay</i>	125
Aefgen Claesdochter van Gibrant <i>Dieuwke van der Poel</i>	129
Barend en Meliadus <i>Rob Resoort</i>	135

Nauwelijks klaar voor de bedden van dryaden De literaire betekenis van de namen Parthonopeus en Melior <i>Viorica Van der Roest</i>	143
Johannes Steemaer alias Pertcheval De naam en faam van een Brusselse rederijker <i>Remco Sleiderink</i>	149
Een schitterende spiegel Over sprekende namen in <i>Die Riddere metter Mouwen</i> <i>Simon Smith</i>	155
Van Bagdad naar Roncesvalles <i>Gerard Sonnemans</i>	163
Christiaen <i>Irene Spijker</i>	169
Walewein, een man van vele namen <i>Veerle Uyttersprot</i>	175
Voorzichtig: Valuta <i>Paul Wackers</i>	181
Ten slotte heette zij Beatrijs <i>Roel Zemel</i>	187